

**תנועות הנוער הציוניות
בקובל**

ימי השחרית של „החלוץ“ בקובל

בשנת 1918 נזרע הורע הראשון של „החלוץ“ בעיר. מניחי היסוד היו עשרת־נחשונים, שמרדו במציאות הקימת וקפצו להויה חדשה. הווית ארץ־ישראל המגשימה, העובדת. ואלה שמותיהם: (1) שלמה חרי, (2) משה ויסברוט, (3) שמאי פרנקפוביץ, (4) מנדל קפשווק, (5) ברל סויבל, (6) יקותיאל קופלברג (שימש כמוכיר ראשון), (7) מרדכי פישביין, (8) רבקה ויסברוט, (9) שצ'רבטה, (10) שייקע מלמד.

באותם הימים כבר היה קיים בעיר מועדון של „צעירי־ציון“. ועד „צעירי־ציון“ רצה, שה„חלוץ“ יתארגן תחת שמו, אולם נתקל בסרוב מוחלט. עשרת הראשונים התכנסו ושלחו שליח לוורשה, כדי לקבל הוראות בדבר ארגון ה„חלוץ“.

כבר בצעדים הראשונים החליטו אנשי „החלוץ“ להקים בעיר מפעלי־הכשרה. היתה הצעה לייסד חוה חקלאית בקובל, אך דבר זה לא ניתן לביצוע מסיבות שונות, ובמקומה נוסדה נגריה. לתכלית זו שכרו אולם אצל מוניש ריון. מאחר ול„החלוץ“ לא היה רשיון סודר „יום־סרט“ בשם „מושב זקנים“ וכל הכנסתו היתה קודש לסידור הנגריה.

אספו ארגונים שונים בעיר והנגריה קבלה צורה של־ממש. נתקבלו הזמנות מהגמנסיה של קלרה דוידובנה ומבית־הספר למודדים. את הארון הראשון קנה א. מ. ויסברוט ליום חתונתו.

כדי לתת פומבי ל„חלוץ“ נשאו את הלוחות בריש־גלי. אם משה ויסברוט, בנו של רב ישראל לובלינר, מופיע ברחובות־העיר כפועל ממש ואינו חושש למה שיגידו הבריות — שמע־מיניה, שענין ה„חלוץ“ אינו דבר של מה־בבך ומנוי וגמור עם בני בעלי־הבתים בעיר לעבור לחיי־עבודה, להגשמה ולחיות כפועלים בארץ־ישראל.

קשה לנו כיום להבין את הדבר, אבל אם נזכור שהיו בתים בעיר, שהתורים קרעו „קריעה“ וישבו „שבעה“ על הבן, או הבת, שיצאו להכשרה או שהצטרפו ל„חלוץ“, נבין כמה מאמצי־גוף ונפש דרושים היו באוירה זו, כדי להופיע בפומבי בבגדי־עבודה, כפועל ממש.

מועדון ה„חלוץ“ שוכן בנגריה. שם נמצאה המזכירות ושם התקיימו האסיפות. הועידה הראשונה של ה„חלוץ“ נתקיימה בוורשה בשנת 1921. כציר ה„חלוץ“ בקובל לוועידה זו נבחר שלמה חרי.

הנגריה לא החזיקה מעמד ובמקומה הוחלט לסדר מסגריה. לשם מימונה

החלוצים הראשונים שעלו ארצה

יושבים מימין לשמאל: פנחס צביק, משה ויסברוט
עומדים: יהודה מלמד, גרשון בית-הלחמי (ויסברוט)

סדרו נשף בתיאטרון "אודיאון". בשבת 1 באפריל, שנת 1922, הזמינו את האמן ג. אורלוב, שהציג את הקומדיה ב-4 מערכות: "א חתן דארף האבן וואנסן און מוז קענען רעדן דייטש". בתפקיד החתן הופיע אורלוב. האחראים לנשף היו בתיה ארמרניק ושמאי פרנקפוביץ. מההכנסה סודרה המסגריה שהתקימה כשנה.

בשנת 1921 עלו ראשוני ה"חלוץ" ארצה: משה ויסברוט וישעיהו גיבור. סודר נשף גדול לכבודם והשתתפו בו באי-כוח כל המפלגות. הנשף התקיים בליל שמחת-תורה. במוצאי-החג הלכה, כמעט, כל העיר ללוות שני חלוצים אלה, שסללו את הדרך למאות החלוצים שעלו מעירנו ארצה.

עם עליית החברים הותיקים ארצה נחלשה פעולת ה"חלוץ" והיא, כמעט, דעכה.

בשנת 1923 נוסד ה"חלוץ" החדש.

„החלוץ“ בקובל

חלקה של קובל בעליה החלוצית בשנות העשרים ניכר למדי. חלוצי-עירנו תופסים מקום חשוב בעיר ובכפר, בקבוץ ובמושב, בעבודה צבורית, בסדנה ובמשרד, בקאופרציה היצרנית והשרותית — בכל ענפי העבודה והיצירה בארץ.

שגשוגה של תנועת ה„חלוץ“ בקובל חל עם סיום מלחמת-העולם הראשונה, שאז נעזרה התנועה הציונית לחיים חדשים והחלה עליה המונית של יהודי-פולין לארץ-ישראל.

קרבתה של העיר לגבול הרוסי היקנתה לה מעמד של תחנת-מעבר לאנשי-החלוץ ו„דרור“ שהגיעו מרוסיה, אחדים מהם היו, בחינת אורחים שנטו ללון, אולם רבים מהם השתקעו לזמן ממושך, ובהיותם בעלי עבר ציוני ובעלי נסיון השתלבו בחיי התנועה, סיעו לגידולה והתפתחותה ואף עמדו בראשה. משפחת חיות, משפחה ציונית, שהשתקעה בימים ההם בעיר, תרמה לא מעט לגידולו של ה„חלוץ“ בקובל. חומה חיות נהיתה למעצבי דמותו של „החלוץ“ הצעיר בפולין כולה, וכן תרמו תרומה נכבדה א. ביאלופולסקי ו"ל וי. בנקובר יבלח"א.

פעילותם ומסירותם של אנשי „דרור“ הוכתרו בהצלחה גדולה, והמוני חברים מתנועות נוער ציוניות שהיו קימות בעיר וכן נוער בלתי-מאורגן — נכנסו ל„החלוץ“, עשרות מהם התארגנו בקבוצות-הכשרה והכשירו את עצמם לעליה לארץ-ישראל.

כבר בראשית צעדיה רכשה לה תנועה צעירה זו מקום נכבד במוסדות והתארגונים הצבוריים שבעיר. דעת „החלוץ“ נשמעה יפה במשרד הארץ-ישראלי, שעד כה היתה הנהלתו מורכבת מנציגי „צעירי-ציון“, „התאחדות“ והציונים הכלליים. נציג ה„חלוץ“ קבל את מזכירות המשרד הזה, שמתפקידו היה לחלק את הסרטיפיקטים המעטים שנפלו בחלקה של עירנו. כן כיהן נציג ה„חלוץ“ כמזכירו של „היאס“.

ה„חלוץ“ ראה עיקר משימתו בהכשרת עולים לארץ-ישראל, לתכלית זו חזרו חלקת-שדה מחוץ-לעיר, והחלוצים הצעירים הפכו לגן-ירק, כן התארגנו קבוצות לקבלת כל מיני עבודות גופניות, כגון, חטיבת עצים אצל בעלי-בתים שונים בעיר, אם כי לא היתה קיימת קומונה בעיר, בילו חברי ה„חלוץ“ בצוותא שעות רבות משעות היום והערב.

היה בזה חידוש גדול, כי בפעם הראשונה בתולדות עירנו נפגשו בני

„בעלויבתים“ ותלמידים יחד עם בני־עמלים, שהתפרנסו מגיע כפיהם. כי „החלוץ“ כינס בתוכו בני־עשירים, עניים והמעמד הבינוני. בתקופת הבראשית כמו בערי ועירות ווהלין ארגונים חלוציים בכוחות עצמם. אולם עם גידולה והתרחבותה של התנועה בחבל־ארץ נרחב זה, ראה

יושבים מימין לשמאל: חיקה מריד, אריה צ'לין, לוי שורץ, ישעיה לייב בר
טומדיט: אלי מגול, מרדכי ארליך, פסח לחנברג

מרכז ה"חלוצ" שמושביו היה בוורשה הכרח לפרוש את כנפיו על ארגון זה. לכווננו ולהדריכו. בזה האופן גמלה ההחלטה לבחור בוועה"ל מועצה גלילית של "החלוצ".

הועדה הראשונה של ארגוני ה"חלוצ" בוועה"ל התקיימה בקובל בשנת 1924. האולם של המשרד הארץ-ישראלי בו נתקיימה הועדה היה צר מלהכיל את הצירים הרבים שנתכנסו מכל קצות-הגליל. מטעם המרכז השתתפו: פ. רשיש (כעת ראש עיריית פתח-תקוה), משה שפירא ז"ל, ששהה אז בפולין כשליח-ההסתדרות וא. ברדיצ'בסקי (כעת במשק יגור).

הועדה נתנה דחיפה לפעולות ארגון והתפשטות. חברי מזכירות-המועצה, שנבחרה באותה ועידה: בתיה בנדרסקי (אייצ"ס) ז"ל, ויבלח"א הח' דוברומיל (כעת דברת) וכותב הטורים האלה — פשטו ברחבי-וועה"ל לשם חיזוק הארגונים הקיימים והקמת ארגונים חדשים.

מפת-הגליל כוסתה ברשת ענפה של קבוצי-הכשרה. במחצבות, במנסרות, בתעשיית-זפת וביערות-וועה"ל חיו מאות חלוצים חיי-קומונה בתנאים קשים. נאבקו עם מכשולים רבים, אך התגברו עליהם וזכו להתכשר ולעלות לארץ-ישראל. בקומונות אלו היה מקום ניכר לחלוצי-קובל.

ואז נוסד ה"מנה" של קבוצי-ההכשרה בפולין — קיבוץ קולוסובה. קבוצי-ההכשרה הגדולים ברוקיטנה, רפלוברקה ודומברוביצה מלאו תפקיד חשוב, וחבל מאוד שכותרת-העיתון של תנועת ה"חלוצ" עוברים עלי-כך בשתיקה, אבל קבוץ-קולוסובה נעשה שם-דבר והאפיל על קבוצי-ההכשרה האחרים.

קיבוץ-קולוסובה נוסד בשנת 1924 ע"י קבוצות חלוצים יוצאי עירות הסמוכות למחצבה זו. אם זכרוננו נאמן לי, הרי הח' שמחה פינקלשטיין (כיום שמחה אבן-זוהר) היה ממיסדי הקבוץ הזה, שהפך במשך הזמן לסמל התנועה החלוצית בפולין. עם עליית הח' אבן-זוהר לארץ-ישראל, עברה ההשפעה בקבוץ זה, כמו בכל קבוצי-וועה"ל, לאנשי קובל. כותב הטורים האלה נבחר כמזכיר הקבוץ, אולם הוא לא היה היחידי מהקבוצה הקובלאית ש"שלטה" בקולוסובה. בהיותו טרוד כחבר מועצת-הגליל, התנהלה העבודה המעשית בקיבוץ ע"י אנשי-קובל — ליובה גלמן, ב. לוי, ואחרים, קבוצה פעילה, בעלת רצון עז, מלאת התלהבות ומסירות, שהדריכה וכוונה פעולות הקבוץ.

בד בבד עם העבודה הקשה במחצבות, שבני-העשירים ותלמידי בתי-הספר לא היו רגילים בה — לא הניתו ידם מפעולות-תרבות ציונית ענפה וכללית.

גרוטוב הכשירה, כידוע, לחקלאות, אך לקולוסובה ובנותיה יצאו מוניטין כנקודות-הכשרה שהכשירו לעבודות-בנין ויצירה אחרות. האוירה החברית שיצרו

ועד "החלוצ" בשנת 1933

עומדים מימין לשמאל: מנדל ארליך, קרמר, ברוך טויב, שלום קלוניצקי, חוה פריד
יושבים: מיכאל גוניק, דוד אובנסל, משה גיטליס, משה רויזן, יעקב בקר

ה"אינטליגנטים" מקובל היא שהקלה על החברים החדשים להתרקם ברקמת חיי-
הקבוץ וסיעה להם להתגבר על תנאי ההסתגלות הקשים.
רבים מחברי-קובל בקלוסובה חיים אתנו בארץ וממשיכים בחייהם
ובפעילותם ורבים מהם פזורים בארצות-תבל והדם נשמע מדי פעם בפעם.
הערכים שהוקנו לחברים אלה בחנועת ה"חלוצ" בקובל, עומדים להם עד
היום בארץ ובארצות-פזוריהם.

חטיבת-ההבשרה: הראשונה בקובל

כשהחלים מרכז "החלוצ" שעל חברי התנועה לעבור להגשמה, לחיי עבודה, הרגשנו מועקה בלב. עמדנו תוהים ונבוכים: כיצד מגשימים? הרי לאו מילתא זוטרתי היא ליהפך מאנשי-אוויר לפרולטרים ממש. היה עלינו להגמל מהרגלי-דורות ולחולל מהפכה רדיקלית בחיינו האישיים. ונוסף על-כך: הבית, אבא ואמא, שראו אותנו כאבודים.

לפיכך, אין תימה שגדולים היו החבוטים וההתלבטויות שהתחבטנו והתלבטנו בהם עד שנפל הפור, ויצאנו לעבודה. למען הדיוק, נהיינו לפרולטרים לשליש ולרביע בלבד, כי עדיין היינו תלמידי הגמנסיה העברית, השכמנו קום עם דמדומי-שחרית, כשלא מכירים בין זאב לכלב ותכלת לקלא-אילן ועבדנו עד שעה 8 — זמן התחלת הלמודים. עבדנו במנסרה הגדולה שבעיר וכן בבית-החרושת ללבנים של סגל.

קבוצת-הנחשונים הזאת היא-היא הגרעין שממנו נבט קיבוץ "החלוצ" בקובל.

קדמה למהפכה רבתי זו מהפכה זוטא, בעלת ממדים צנועים וחבויים יותר. הדבר היה עוד בתקופת היותנו חברים ב"השומר הצעיר". הסניף נאבק על קיומו, כי חסרו הכספים הדרושים להתחזקתו. טכסנו עצה, כמה לעזור, כיצד להתגבר ולהחלץ מהמשבר.

בחצרו של אברהם גוזן היו סוארים-סוארים של עצים. החלטנו איפוא להיות חוטבי-עצים, וכל הפרוטות שנשתכר מעבודה זו תהיינה קודש להצלת הסניף.

עבדנו ימים מספר, חטבנו את כל העצים, אולם נשארו שמונה בולי-עץ מסוקסים, שידי-הגמנויסטים היו רפות וחלשות מדאי כדי לפצלם פצלות-פצלות. באנו לגוזן ואמרנו לו: הבה לנו שכרנו. אך הלה הקשה ערפו והשיב לנו, כל עוד שלא נגמור את המלאכה כלה, הרי כשם שאין אנו רואים את אונינו, כך לא נראה אף פרוטה אחת.

היינו מיואשים מאוד. כל עמלנו הרב עלול היה לרדת לטמיון. והסניף, מה יהא עליו?

או הפעלנו את "המוח היהודי" והמצאנו המצאה כזו: ביתו של גוזן עמד ברחוב אפטיטשנה על-שפת הנהר. החלטנו אפוא להשיט את בולי-העץ המרדניים במים ובזה האופן להפטר מהם. סדרנו "שרשרת" מהאורה עד למדרגות היורדות לנהר, מסרנו את העצים מיד ליד וכשהזרם גרפם הרחק-הרחק

מישה ראשונה של פולי קובל באי דתולה פסח שנת תרצ"א 4

מטוחה־הראיה. באנו לגוון ובשרנו לו את הבשורה המשמחת: עשינו כדברך, חטבנו את כל העצים.

הלה האמין לדברינו, שילם את המגיע לנו, כשהוא כלו מדושן עונג על נצחונו הגדול...

המסרה מקדנא את האמצעים...

ועל עוד המצאה של „המוח היהודי“ ברצוני לספר בזה: שערי־הארץ נעולים היו, בקבוצי־ההכשרה התרכזו חברים ותיקים, שמחמת היותם שרויים בתנאים קשים זה מספר שנים — לקתה בריאותם. מי שלקה במחלת־לב, מי — במחלת־ריאות, מי בברונכיטיס ומי במרעין בישין בדומה למחוסים אלה. והעליה היתה סלקטיבית מאוד. הרופאים מהמשרד הארץ־ישראלי החמירו מאוד בבדיקה הרפואית, וידוע ידענו שחברים אלה לא ימצאו כשרים לעליה. דבר זה העיק מאוד על לבנו, כי אי־עלייתם של ותיקים אלה תגרום לרקבון מזסרי בתנועת „החלוץ“.

בוקר אחד הופיע הח' לוי, ממזכירות קיבוץ קלוסובה, כבא־כוח מרכז „החלוץ“, וגילה לי את הסוד, שלמחרת היום עומדים לבוא לקובל ד״ר הורביץ וד״ר מונדלק מהמשרד הארץ־ישראלי לבדוק את המועמדים לעליה. לוי הציע לי, שאקבל את הועדה, לטפל בה ולעשות הכל, שהחברים בעלי כושר גופני ירוד יאושרו לעליה.

בבוקר יצאנו לתחנת־הרכבת להקביל את פניהם. אכסנו אותם במלון „ורסיל“ והשתדלנו להנעים עליהם את הזמן. לוי הציע להם שאשמש כמזכיר הועדה, והם נאותו.

הרופאים נגשו לעבודתם. נתנו לי את הטפסים המתאימים והסבירו לי מהות ההגדרות, לאמור: חיובי — פרושו שהמועמד לקוי במחלה, ושלילי — פרושו שהמועמד בריא. הוסכם מראש שעלי לשחק תפקיד „המלאך החרש“, דהינו, כל מחוש שהוגדר ע״י הרופאים כחיובי, עלי לרשמו בטופס כשלילי, מחמת שמיצתי הלקויה.

הרופאים לא חשדו בכשרים וחתמו על הטפסים שאני, ולא הם, קבעתי את האבחנה. באופן כזה אפשרנו לחברים רבים לעלות ארצה. סעדנו אתם ארוחת־ערב דשנה בקפה ורסיל, והם הביעו את שביעת־רצונם מקבלת־הפנים הנאה ומהעבודה הפוריה והמועילה שעשינו. יתכן, ובשעתו היה זה, אולי, מעשה לא נאה ביותר, אך מוראות־הזמן טיהרו את ה„חטא“, כי בזה האופן הצלנו עשרות, ואולי מאות, מבני קובל והסביבה מצפוני השטן הנאצי.

על „החלוץ“ בשנות השפל

(בין העליה השלישית והרביעית)

ברבות הימים הלכה התנועה החלוצית וגבשה לעצמה כלים ארגוניים להגשמת מטרותיה.

בראשית דרכה היתה מלווה תנונת גאות ושפל שמשו לסרוגין. שנות הגיאות הראשונות שלאחרי הצהרת בלפור חלפו. בארץ פרץ משבר ובעיר הופיעו גם „יורדים“. 1923 היא שנת שפל לציונות וכן גם לתנועת „החלוץ“.

מספר הסניפים במפת החלוץ בפולין הולך ופוחת. הסניפים עצמם — מתי מספר בהם, העקשנים והמאמינים.

הסניף בקובל כמעט ולא קיים. מעטים היינו, מעטים מאוד. לא אולם, לא סניף; קבוצת רעים, שחלומם אתם. מרכז „החלוץ“ משתדל לעודד את התנועה. מיעץ לסניפים להפוך את יום הגנת תל חי ליום מפקד ולשאוב מדמותו של יוסף הגלילי עוז וכה. כאמור, מעטים היינו והחלטנו לעשות כמצווה. הנה נצבת נגד עיני תמונת הערב ההוא. באין אולם התאספנו בחדרו של אחד החברים בקצה העיר.

מנורה קטנה האירה את החדר, את הנאספים ואת התמונה הקטנה של יוסף טרומפלדור העומדת על השולחן. קראנו בחוברת „החלוץ“ שהופיעה לייא אדר תרפ"ג ושוחחנו על המצב, על יעודו של הנוער בדור זה ועל תפקידנו אנו. אי שם בחוצות העיר טיילו רבים למקומות בידור שונים. ה„שימור“ וה„טנגו“ שבו את לב הנוער ורקודים עד אור הבוקר היו לטעם חייו — וכאן נשמו מגין נערים אוירו של הגליל, את מאבק הימים ההם ואת מאבקה של הארץ עכשיו והאמינו כי המשבר יחלוף והרבים יבואו. ואכן סיבות שונות גרמו והמשבר חלף ורבים שבו ובאו. שנות העליה הרביעית הגיעו.

הסתדרות „הצופים” בקובל

בנובמבר שנת 1918 באתי מצ'רניגוב לקובל. היה זה לאחר שעברו עלי שתי המהפכות ברוסיה. זו של מרץ וזו של אוקטובר.

כצופה הרשפתי מאוד ממהפכות אלו. עד המהפכה לא התבלט ייחודנו הלאומי ונחשבנו כצופים כלליים, בין־לאומיים, דהינו, רוסים, אוקראינים או פולנים. עם פרוץ המהפכה יצרנו הסתדרות של צופים עבריים. אגודת־הספורט „סוקול” בצ'רניגוב, בהנהגתם של ספורטאים צ'כיים, הוותה את היסוד ליצירת ה„מכבי” שנוסדה בידי יהודים.

הייתי פעיל גם ב„צופים” וגם ב„מכבי”. ימים שלמים התאמנתי. כל הזמן הרהרתי על קובל והחלטתי להביא לנוער שלה את תורת הצופיות. בבואי לקובל נפלתי, כאילו, לתוך מציאות חדשה לגמרי. במשך שלוש שנים היתה העיר כבושה בידי הגרמנים, והשפה הרוסית לא היתה ידועה לדור הצעיר. סמוך לשובי התחלתי לארגן תנועת־צופים בעיר. את הקבוצה הראשונה ארגנתי בכתלי גמנסיה רוסית. קבוצה זו גדלה והתרחבה וקבלה צורה של קן. היא היתה הגרעין הראשון, שממנו צמחה תנועת־נוער לאומית־עברית, תנועת־הצופים, שנהפכה לתנועה עממית, שהקיפה המונים רחבים בקובל ובחבל־והלין כלו.

עם עזיבת העיר השאיר הצבא הגרמני מחסן גדול של ילקוטים, ציוד למחנה, אוהלים ושמיות. את הכסף לרכישת מחסן זה קבלתי מהסתדרות הצופים, שהיתה, אמנם, בראשית ייסודה, אבל היתה כבר חי הנושא את עצמו. בין היתר מצאתי ברזנטים, שמהם נתפרו מדי הצופים, מדים אלה נהפכו לגורם כביר בחיי הנוער בעיר.

בפעם הראשונה הופיע נוער יהודי בלבוש אחיד, במדים מצבע וצורה אחידים. כשהופענו בעיר בקבוצות מאורגנות, כגודד מלוכד אחד — כבשנו לבבות היהודים.

לא פעם ראיתי דמעות בעיני יהודים קשישים שעה שעברנו בחוצות בשורות מלוכדות, בתופים וחצצרות ולבושים מדי־צופים. אושר רב נתנו אז ליהודי קובל.

המטרה שהצבנו לעצמנו היתה: לעבוד למען עם ישראל ולהתכונן לעליה ארצה.

הפולנים שלטו בעיר החל משנת 1919. עם בואם, הלכתי מיד למפקד העיר וכעבור שיחה שארכה רגעים מספר קבלתי ממנו רשות מלאה לפתח את

ה-שטאב" (ההגנה) של "הצופים"
 מימין לשמאל: שולבה (נושא הדגל), ברונוסט, זוגיה וורצל, לוסיה חודורוב, מנחם טויב, אהרן לוי (שרכובים), ישראל פנטורין
 הבנות: בלה שר, רחל פנטורין, רחל מישר, לנה קם

פעולות ה"צופים" ללא הפרעה כלשהי מצד השלטונות. במשך תקופה קצרה מאוד, שנתיים, בערך, לאחר ייסוד התנועה, היו בקיבל כ-400 צופים וצופות. עוזרי הנאמנים בהקמת התנועה הזאת היו בלה שר, דוסייה וורצל, ובתקופה יותר מאוחרת — ישראל גייר ורעיה לוי.

תלמידי הגמנסיות ובתי-הספר העבריים היוו את החומר העקרי, שממנו צמחה תנועת הצופים הגדולה. אולם התנועה היתה עממית ביסודה. היא לא הורכבה מתלמידים ויחסנים בלבד. היא פתחה לרחבה את שעריה לבני-נוער מכל שדרות-העם. היו בה רבים מהנוער-העובד — ספרים, חייטים, סנדלרים, זבנים, זבניות, שענים וכו'.

בתולדות יהדות-קובל היתה זו הפעם הראשונה שנפלו המחיצות בין רש ועשיר, בין ילד עני ובין בן-עשירים, בין בן-עמלים לבין בן משפחה מיוחסת. לא היתה קיימת שום דיפרנציציה ביניהם. הם היו שווים לא רק מבחינת המדים, כי אם מבחינת הערך האנושי.

התנועה היתה דמוקרטית. היא הורתה שהתכונות האישיות, ולא המוצא ולא המקצוע, הן הקובעות את הערך האנושי. מי שגילה כשרון ויכולת, לו אפשרה תנועת הצופים לעלות בגרם-המעלות של המנהיגות והפיקוד, אחת היא מה היה מוצאו הסוציאלי. הרעיון הזה היה חדש בציבוריות היהודית בקובל. כשהתחלתי לפתח בתנועת-הצופים את תרבות-הגוף — הומינוי מנהלי הגמנסיות ובתי-הספר היסודיים כמורה למקצוע זה, באופן כזה נהייתי המורה הראשון לתרבות-הגוף — הפעם הראשונה בתולדות העיר.

תכנית-הלימודים כללה התעמלות שבדית וצ'כית, כל מיני ספורט, טיולים, משחקים וכו'. החינוך הצופי נקלט יפה והתפשט בכל העיר. הוא שימש מעבר מחיי גולה לחיים בארץ. הוא הכשיר את הנוער לחיי-עבודה וחופש. התארגנו גדודים שונים של צופים וצופות מכל הגילים. התחילה פעילות קדחתנית בכל השטחים אשר נוער מתעניין בהם. שנות המלחמה בלמו את מרץ-הנוערים ועתה הוא פרץ את כל הסכרים כמפל-מים אדירים.

התארגנו קורסים ללימוד השפה העברית. היסטוריה וגיאוגרפיה. קבוצות להתעמלות צ'כית, כדור-רגל, ריקודים, במאות ופירמידות. התקימו הרצאות על נושאים שונים. התנהלו שיחות-הסברה על ערך הקרנות הלאומיות — קרן-הקימת וקרן-היסוד וכן הכשירו את הנוער לפעולה אקטיבית למען קרנות אלו. כמו-כן אורגנו קבוצות להכשרה חלוצית ע"י עבודה בשדה.

החינוך הספורטיבי התרחב והכניס לתכניתו מקצועות חדשים: שייט, שחייה, ספורט-חורף שהתבטא במרוץ-מחליקים על הקרח. אחרי-כך גלמדו כל המקצועות הקשורים בהקמת ופרוק המחנה.

עלי לציין שהנוער בקובל, וכן בחבל-והלין בכללו, הצטיין בכנותו, ישרו ותום-לבו. מידות אלו אין מוצאים בכל מקום ומקום.

כפי שכבר ציינתי, התארגן הגרעין הראשון של תנועת הצופים בין כתלי הגמנסיה הרוסית. הפעולות היו נעשות בשעת ההפסקות בין השעורים בלבד. שפת-הדיבור היתה, אמנם, השפה הרוסית, אבל את הפקודות בשעת תרגילי-סדר נתתי בשפה העברית. מנהל הגמנסיה קרא לי לא פעם ובקשני שאתן את הפקודות בשפה המובנת לו, ז. א. בשפה הרוסית, ואז הוא יסכים לשתף בתרגילים גם את התלמידים הלא-יהודיים.

כשנפתחו הגמנסיה העברית ובתי-הספר העבריים עבר מרכז הפעילות אליהם. תוך כדי פעולה חברתי מחוזה מחיי הצופים בשם: "עמי היקר, אל יגון! אנו אתך!" המחזה הוצג בגמנסיה וזכה להצלחה גדולה. מאות אנשים באו לראותו, דבר שהשפיע השפעה רבה על הורי וידידי הצופים. עם סיום ההצגה החזמנו כל המורים לשיחה ליד "כוס תה". אמנם, במקום "כוס" הגשנו את התה בספלים, דבר שגרם לבדיחות-דעת. השיחה התנהלה בערנות והמטרה הושגה.

לאחר השעורים בגמנסיות ובבתי-הספר היינו מתאספים יום-יום עד שעה מאוחרת בלילה. החינוך הגופני והרוחני התקדם בצעדי-ענק, בחגים, או אפילו, בשבתות הקיץ היינו יוצאים ליער ומקימים מחנות, מחנות אלו היו, לעתים, נמשכים קיץ שלם. החיים ביער, ובסביבה אויבת ועוינת, דרשו אומץ-לב רב, והצופים אמיצים היו.

בשנת 1920 באו אלי משלחות מהערים הסמוכות לקובל ובקשו אותי לבקר במקומות אלה ולארגן בהם תנועת-הצופים. הבאים הגיעו מוולודימיר-וולנסק, ברסק-ליטובסק, קרמניץ ורובנה. שמע הצופים הגיע למקומות רחוקים — עד ביליסטוק ווילנה.

התחלתי בוולודימיר-וולנסק, נסעתי לשם עם ישראל גייר, אחד מפעילי הצופים, שינו לבושים היינו מדי-צופים.

בהיותנו בוולודימיר-וולנסק באה אלינו משלחת מאוסטילה לארגן גם שם את תנועת-הצופים. נסענו לשם בעגלה.התארחנו בבית-עשירים יפה, אבל כעבור שעתיים, בערך, הופיעו שלוחי מפקד-הצבא והזמינונו אליו. כשנכנסנו פנימה סובבו אותנו 7 שוטרים צבאיים ורוביהם מכוונים כלפינו.

עלי להוסיף, שבתקופה ההיא היינו בלתי לגליים. השלטונות הפולניים אסרו עלינו פעולה כלשהי בנמקם, שארגון כזה קל לו להפוך מקלות לרובים. כל החומר שהיה בידינו היה כתוב בשפה הרוסית, וצופה ברוסית פרושו "מרגל צעיר".

האיסור על תנועת-הצופים היה שמור אתי בארנק בעל כיסים מרובים.

לאחר שבדקו בארגן ולא מצאו את האיסור, הוצאתי מתחת לשלחן את פיסת-הנייר ואכלתי אותה. בדי עמל רב הצלחתי לבלוע אותה.

אחד השוטרים הצבאיים איים עלינו שלמחרת היום יחסל אותנו ביריות. אבל ברצונו להוועץ, תחילה, עם עוזרו השומע רוסית ומכיר יפה את תנועת-הצופים.

כשבא למחרת העוזר פרץ בצחוק ואמר שהוא גופו היה "צופה" ברוסיה שנים רבות ופקד על השוטרים להחזירנו לקובל.

במשך שלש-ארבע שנים ארגנתי סניפים בשלושים ערים ועירות בערך, ומספר הצופים שעמדו תחת פיקודי בקובל הגיע ל-3,500.

אורגנו תווה-הכשרה לשם הכשרת חלוצים לעליה לארץ-ישראל. בשנת 1924 התחלתי בהכנות לעלייה ארצה ובשנת 1925 עליתי.

בתקופת-חיי יצא לי להיפגש עם נוער יהודי ברוב חלקי-העולם. אבל אינו דומה נוער זה לנוער הוהלינאי, שגם בשעת השואה לא הרכין ראשו והלך בקומה זקופה לקראת ההשמדה.

אליהו מנדל

לתולדות "תנועת הצופים" בקובל

עם סיום מלחמת-העולם הראשונה חזרה לעירנו משפחת חודורוב עם 4 ילדיה, בתוכם לוסיה, השלישי לפי גילו, כבן שלוש-עשרה, אך מרצו הרב וכשרונותיו הארגוניים המצוינים שיוו לו מראה של בחור מבוגר.

ילדים היינו והמלחמה נתנה בנו אותותיה. נהיינו "מיליטריסטים", רחמנא לצלן, והשתעשענו ב"מלחמות", ולכן, כשיצאה הקריאה מפני לוסיה לבוא ולהרשם ב"תנועת הסקאוטים", שריח של צבאיות נדף ממנה — היה זה דבר בעתו. הראשונים שנענו לקריאה זו היו מתלמידי בית-הספר של וינברג, שאף אני נמנתי עליהם. מהרנו לבית לוסיה ברחוב בריסקה ונרשמנו.

תאספות הראשונות נתקיימו בחדר גדול ומרווח בבית חודורוב. ישבנו על הרצפה, ליד הקירות שהיו מקושטים במוצגים צבאיים: אהלים, חבלים, בקבוקים, מקלות וכו'. שם שמענו בפעם הראשונה על בדרך-פאול ועל עקרי תנועת-הצופים. בנשימה עצורה האזנו לספור על מלחמת האנגלים עם הבורים, בה הצטיין באדן-פאול במעללי-הגבורה שלו על-יד העיר מפקינג באפריקה הדרומית. התנועה גדלה והתרחבה מיום ליום וצר היה לנו המקום בדירת חודורוב.

התלמידים והמורים "המחזור" הראשון

בימים ההם התקיימה עדיין, הגמנסיה הרוסית בהנהלת שבצוב, שרוב רובם של תלמידיה יהודים היו וקבלנו רשות להשתמש באולם הגדול לצרכי התנועה.

בימים הראשונים לייסודה לא נשאה עדיין, התנועה שם עברי. בדי עמל רב "הכלבנו בחוט מכליב", מעין טרמינולוגיה למתן צוויים ופקודות. מונחים אלה לא היו יציבים, אלא התחלפו מדי פעם בפעם. להנהגה קראנו בשם "מפקדה", שבראשה עמד ה"נטשלניק" לוסיה. המפקדה הורכבה מהחברים זוניה וורצל, מישה חבקיין, יוסי סגל, גייר, פרלמוטר, גסקו, גלפריין, י. שכטר, מושגינע על ארץ-ישראל ועל הציונות היו קלושים מאוד, אולם, הודות ל"תנועת הסקאוטים" התחילה להתגבש אצלנו הכרה ציונית. מפלגות ציוניות טרם היו אז בקובל, ו"אגודת הציונים" היא שהטביעה את חותמה בנו.

התחלנו בחפזים אחר שם עברי. התרגום המלולי של המונח "סקאוט" הוא "מרגלי", שם זה לא נראה לנו מאימת השלטונות, שעלולים היו לאסור אותנו כמרגלים ממש שבאו לראות את ערות הארץ. באותם הימים הכתה התנועה שורש בפולין ובערים אחרות בווהלין, ושם כונתה התנועה בשם עברי טהור — "ציפים". לוסיה קבל את המונח הזה, ומאז חדלנו להיות "סקאוטים", וקראנו לעצמנו בשם "הסתדרות הצופים העברים".

בשנות העשרים למאה זו התחילו מנשבות רוחות חדשות, החלה פלישת הגיסות הבולשביסטיים לאדמת-פולין. במהירות הבזק כבשו חיילי-בודיוני את קובל. "משיח" חדש הופיע בעיר, וחלק גדול מהנוער נהפך למאמיניו. אף "תנועת הצופים" החליפה עורה. חלק מהמנהיגים הותיקים קבל משרות חשובות והלך לרעות בשדות-זרים, אולם, סטיה זו לא האריכה ימים. בשבוע החמישי לשלטון הבולשביקים התכנסנו ב"פוסטיבל" של זייליג רויטר, הבענו רגשי חרטה על שנתעינו בשוא והודינו בגלוי, שלא זו הדרך, זוכר אני, שבשעת-ודוי זו בכה לוסיה, ורבים מהחברים הותיקים, בקול גדול, כשהצטלמנו אחינו שני קרעי-בד — אחד לבן ואחד כחול — שסמלו את הדגל הלאומי ונשבענו אמונים לציונות ולארץ-ישראל.

בשבוע השביעי נבלמה הפלישה הבולשביסטית והענינים התפתחו במהירות מסחררת. המלחמה הגיעה לקיצה, חלק גדול מווהלין נכנס תחת השלטון הפולני, ועל זירת החיים הצבוריים היהודיים עלו כוחות חדשים תוססים רעננים. הנוער הועמד על פרשת-דרכים ושאל לנתיבות-עולם. "תנועת-הצופים" בעיר יצאה מהמשבר הרוחני שעבר עליה כשהיא מאוששת וחזקה יותר. הימים היו ימי הפרעות של הבלכובצים, דם-יהודים נשפך כמים, ובשכלנו תילדותי חדרה והתגבשה ההכרה האכזרית, שאין לנו מקום בגולה ודרכנו היא הדרך העולה ציונה. עור לכך הרבה לוסיה, שהקסים וחשמל אותנו במדברותיו על הציונות

והארץ. ואז באנו תחת השפעתה המלאה של התנועה הציונית בעיר, שהקצתה לנו מקום בקלוב הציוני.

בתוך תוכה של התנועה הציונית חלו תמורות ושנויים. החיים לא קפאו על שמריהם. נוצרו מפלגות וכן התפלגו מפלגות.

תמורות אלו נתנו אותותיהן גם בהסתדרות הצופים. אחדים ממנהיגיו הקשו קושיא חמורה: היות ובפולין קמה תנועת "השומר-הצעיר", האין ההגיון מחייב שעלינו להצטרף אליה? לא ארכו הימים, וחלק מחברינו, עם יונה פרלמוטר בראשם, ייסדו תנועה משלהם וקראו לה בשם "השומר-הצעיר". התחילה התחרות בין שתי תנועות-נוער אלו (תנועות-נוער אחרות טרם היו אז בקובל), אם כי מבחינה אידיאולוגית היו תואמות זו את זו.

ההבדל היחידי בין ה"יונבצים" (כך קראו לנוער "השומר-הצעיר") לבין ה"ליוסובצים" (דהיינו, הסתדרות הצופים) היה בזה, שחראשונים הכניסו לשורותיהם את נוער ה"עמך", בעוד שב"צופים" היה, בעיקר, נוער-לומד וכן החזיקו הראשונים את המקלות כדרך שהחילים מחזיקים את הרובה, בעוד ש"הצופים" החזיקו את המקלות מתחת לבית-השחי, כנהוג אצל הצופים בעולם כולו. ההתחרות החריפה, ריב-האחים היה קשה, שלא במעט הרתיח את הדם. מנהיגי התנועה הציונית ניסו לפשר ולהשלים בין הנצים, אולם העלו חרס בידם.

כאן התערב מלאך-המות וכיבה את אש-המריבה בדרך משלו: אביו של המנהיג יונה הלך לעולמו. דאגות-הפרנסה בלעו את יונה כלו ולא יכול היה להקדיש עתותיו ל"השומר-הצעיר", וה"יונבצים" התפזרו איש לאהלו.

אולם בזה לא תמה הפרשה. עם התעמקות הכרתנו הציונית חדלה "הסתדרות הצופים" לספק אותנו. החברים הפעילים שבתוכנו הקשו ושאלו: ולמה, באמת, לא נסתפח לארגון הארצי של "השומר-הצעיר", שדרך כוכבו בשמי הנוער העברי ורכש לו השפעה עצומה על הנוער הלומד? לוסייה מנהיגנו התנגד בכל תוקף להצעה זו. הוא היה עצמאי מדאי, אימפולסיבי מדאי, שיקבל עליו מרות של אחרים.

ואז פנינו לאיזיה בויס, הוא עמד ערב סיום למודיו בגמנסיה הרוסית. הוא היה בחור רציני ובחרנו בו כמנהיגנו. התקשרנו עם מרכז "השומר הצעיר" בוורשה ובוזו האופן נהיינו עצם מעצמה ובשר מבשרה של ההסתדרות העולמית של "השומר-הצעיר".

לוסייה חודרוב סרב להכנע והוא מצא לו שטח-פעולה בערים ועירות אחרות בוהלין. כדי לקרב את תנועתו למציאות הארץ-ישראלית הפך אותה ל"ברית טרומפלדור" ורכש לו חסידים רבים בקרב הנוער בלוצק, רובנה, דובנא

ובריסק. הוא בחר ועד-מרכזי משלו. אולם עם עלותו ארצה דעכה תנועה זו ומתה בנשילת-אברים.

כדי לתוציא מטעות הריני מדגיש שאין לערבב בין "ברית טרומפלדור" של לוסייה לבין "ברית טרומפלדור" של התנועה הרביוניסטית. אלו היו שתי תנועות הומונימיות, שהיו דומות בשמן בלבד, אך לא בתכנן הרעיוני-חנוכי. לוסייה הוא חבר ותיק ופעיל בהסתדרות העובדים הכללית ותנועת-העבודה בארץ היתה תוכן חייו עוד בשחר פעילותו הציונית.

אהרן לוי, מרכזי בלוריי

השומר הצעיר

ברטט יזכר כל אחד ממשפחת "השומרים", מאלה הנמצאים בקבוצים של התנועה (ומספרם לא קטן) וגם אלה שמחוצה לה, באותה תקופת נעורים עשירה, בה חננה אותם תנועת "השומר-הצעיר".

קן "השומר-הצעיר" בקובל היה במשך כל שנות קיומו ענף רענן של עץ פורה — של ארץ-ישראל העובדת. וכשם שהענף, ביונקו מחיות של העץ, משפיע עליו מצדו הוא ומסייע לשגשוגו, אף הקן ידע להיות תמיד גורם המרים קרנה של התנועה החלוצית, כי ממנה ינק בנאמנות את ערכיו.

על מדת ההשפעה שהיתה מצד התנועה על כל אחד מאתנו, על מדת נאמנותו של כל אחד לתנועה ומסירותו לה, נתן ללמוד מהמימרא, שהיתה שגורה אז: — "שומר פעם, שומר לעד!" — היה מזוג של ערכים, אשר היה בהם משום משב רוח מרענן על חוגים שונים של הנוער בעיר: — נוער לומד, הקשור לתרבות העברית ונוער לומד מחוץ להשפעה מבורכת זאת, נוער עובד ואף נוער מדלת העם, אשר תנועתנו היא שהצעידה אותו לראשונה בנתיב של התפתחות אישית וחברתית, לקראת זקיפות קומה והתגבשות חברתית. יש והתנועה לא הובנה כראוי ברחוב היהודי וכפסע היה בין הכרה מתוך לית ברירה ובין נסיון להתחרימה, ולא מעט מאמץ הושקע, כדי להיות מוכרים כהלכה כתנועה בעלת ערכים חיוניים.

קן "השומר-הצעיר" בקובל קם בערך באותה תקופה, שהונחו היסודות לתנועה כלה בגליל וההליך, היינו בתחילת שנות העשרים. אף פעם לא נתן האשור הרשמי מצד השלטונות הפולניים לקן של "השומר הצעיר" והיינו תלויים כל הזמן בזכות הבקשה שהוגשה והיתה חבויה באחת המגירות של נציבות

ה"רפורט" של "השומר-הצעיר"

המחוז. בשנים מאוחרות יותר חסה הקן בצל הסתדרות "החלוץ". אשר לה כן נתן כתב והרשאה.

ראשית הצעדים התחילה מהתעמלות, צופיות ומשחקי כדור־רגל. אך עם התבגרות שכבת "הראשונים", החלה הדרך, בצמוד לתנועת "השומר־הצעיר", לקראת התגבשות רעיונית וחברתית, וכל כלה היתה בעלת מגמה חלוצית טובהקת.

עליות "השומר" בארץ, מערכותיו של הפועל העברי להקלט בכל מחיר במעגל העבודה מול התנכרות מצד האכרות, המאבק האישי של כל אחד עם עצמו, שיצליח להיות פועל ואף גם יתמיד בעבודה — כל אלה נתנו את אותותיהם והגבירו את הכמיהה לעליה ארצה וחשלו את הרצון לפרודוקטיביות ואציה ולפרולטריוזציה.

בשנת 1925 קם האיחוד עם "הסתדרות הצופים טרומפלדור". האיחוד הסב להתרחבות היקף הקן, באשר הוסיף חומר אנושי בעל אופי עממי ואפשרויות רבות לפעולה. מועדון הקן היה ברחוב פבריצנה מס. 5, רחוב צדדי, אבל לא הרחק מהרחוב הראשי וכל אחד מהשומרים, בעברו ברחוב הראשי, אהב למצוא גם זמן ביניים, מחוץ למסגרת הפעולות הסדירות ו"לקפוץ" ולהציץ אל הקן. המועדון הוחזק תוך כדי מאמצים רבים ע"י המס החדשי של שכבות ה"קשישים", ה"צופים" ואף ה"כפירים", בני עשר ולמטה מזה. חלק מהמס הזה הופרש גם למס התנועה, וכשהמסים לא הספיקו, היו המבוגרים מוסיפים תרומה נוספת בכדי למלא את החסר, כל תפול חלילה "סוכת" הקן. לרשות הקן היתה גם ספריה בעלת ממדים רציניים באופן יחסי.

בשנת 1926 הוזרם לקן כוח חדש ומבטיח גדולות. היו אלה תלמידי הגמנסיה "תרבות". היתה זאת מעין תנועה ספונטנית של נוער לומד דובר עברית, ואכן — הקן קיבל מיד צביון עברי. השיחות בקבוצות התנהלו בשפה העברית, האספות בגדודים ובקן כלו אף הן בעברית. תלמידי הגמנסיה הביאו אתם מטען השכלתי רב ערך, והזרימה הזאת ל"השומר־הצעיר" לא עברה בלא הדים. קמה התנגדות כלפי השומר הצעיר, המאבק להיות מוכרים נהיה יותר רציני והוא אגב נמשך כל השנים. לא בצדק ראו בתנועת השומר הצעיר גורם מתחרה במוסדות המחנכים ולא גורם משלים לחנוך. שנתן בבית־הספר העברי, היחס לא שונה כלפינו גם לאחר ההתפרדות שחלה בשורות הנוער, כשחלק נכר זנח את ערכיה של התנועה החלוצית והנאמנות לארץ־ישראל העובדת. הרשות היחידה, שהשכילה כל השנים לקשור יחסים של הערכה הדדית וידידות, היתה הקרן הקימת לישראל. בפעולה למען הקרן המבורכת הזאת התגלמו הרבה מהאפשרויות המעשיות, שנתן לתרום למען הארץ מצדה של תנועה חינוכית.

גדוד "משמר העמק"

הפעולה האירגונית מצאה את בטויה בגדודים לשכבותיהם (לגיליהם), בפלוגות ובקבוצות. היו גם חוגים למודיים בשביל המבוגרים, חוג להדרכת מנהלים. היו כנוסים מחויים, גליליים וארציים בהם נעשתה ההכרה הראשונה בין אנשים, שעתידיים היו, בבוא היום, להקים את הקיבוץ החי על עבודה שכירה ואחר כך את הכפר העברי השתופי במולדת. היו מושבות קיץ לצעירים ומושבות מנהלים, שרכזו על פי רוב את החלק הער והנוטה לעצמאות שבין החניכים והמנהלים. הנהגנו גם מושג חדש של „מושבה” — מושבת חורף, מושבת החורף היתה מתנהלת בחופש שחל בחורף וכל כוונתה היתה לקרב רחוקים, היינו את הילדים שלמדו בבתי־הספר הפולניים. כי חששנו שמא תגבר ביניהם הנטייה להתבוללות והם ישארו זרים לתרבות העברית ורחוקים מאהבת הארץ. נתן לומר, כי הפעולה הזאת הצליחה והפכה לנחלת הקן למשך השנים הבאות. היא גם שמשה דוגמא לקנים אחרים שבתנועה.

עם התקבל בתנועה העיקרון של הגשמה עצמית, ראה כל אחד את עצמו כאילו הוא כבר לוקח חלק בבנין הארץ. כל אחד שוה לנגד עיניו את הקבוץ בארץ כתכלית כל החיים וכתשובה על כל אותם הלבטים שהיו מגת חלקו של כל צעיר יהודי. אבל לא כלם ראו עצמם מסוגלים לקראת מלוי העקרון של הגשמה עצמית. וחלק מהבוגרים חשבו את דרכם, כשם שצמח בשדה, אין בו כדי לקלוט כל שפעת המים המוגשים לו, ומן השכיח כי חלק יחלחל וישוב למקורות מהם נשאב, כך חלק מהבוגרים, בחשבם את דרכם נשרו, בהשאיר אחריהם חוג של מגשימים מצומצם יותר, החוג הזה של הבוגרים המגשימים החל ברצינות ובלהט להתכונן לקראת היציאה לקבוצי ההכשרה.

תקופת השפל בארץ והירידה משנת 1927 מצאו את הקן כשהוא מופקד בידי חבר נאמן של מנהלים, אשר ידעו למסור ממרצם לעבודה הפנימית החינוכית. הצעירים האלה ברובם לא ידעו אולת יד מה היא, ורק בקצות המחנה נמצאו אחדים, שלא נחוו באורך רוח ומתוך יאוש הגיעו עד כדי התכחשות ושבו את החזון הלאומי.

בשנת 1929 נפתחו שערי הארץ לעליה חלוצית. התארגנו קבוצי עליה, כגרעינים וכיסוד לקבוצים בארץ. הקן נתן את חלקו כמיטב נאמנותו. לא תשכחנה האסיפות החגיגיות בקן, שבאו בו אחר זו: — ענידת סמלי התנועה לבוגרים, לזוי בוגרים ע"י כל הקן לגדודיו להכשרה, וכגולת הכותרת — מסירת ברכת הפרידה בצהלת זמרה וחרדת קודש לעולים, לאלה שזכו להגשים, לעלות ולהצטרף לקבוציהם בארץ. בש. 1929—1931 עלו רוב החברים משכבת הבוגרים. היתה זאת תקופת מאורעות תרפ"ט ושל סגירת שערי הארץ, ושוב — פתיחתם מחדש. בין פתיחה לסגירה הסתגנו ועלו רוב המחנכים, מטבע הדברים.

שנחלשה הפעולה לזמן מסוים. אבל לא לאורך ימים. כי הנה הדוגמה האישית של המגשימים, של אלה שעלו לארץ ולקבוץ היה בה כדי להצמיח חיש מהר כוחות רעננים ולשמש גורם שואב ממקורות לא אכזב של חניכים צעירים.

השנים 1933—1934 היו שנות גאות ופריחה לתנועה השומרית בפולין כלה. אף בקובל שגשג הקן והגיע לממדים בלתי ידועים קודם; הקן מנה 700 שומרים-ות בקירוב. האולם בפבריצנה היה צר מלהכיל את הנוער הרב והתוסס, שחפש לו תוכן בחייו באוירה השומרית, הצופית, החברתית למופת והעברית, ששררו בקן ומסביב לו. מי לא יזכור את החצר המרווחת וכל אותם חיים תוססים שבקרבת הקן! והנוער, אשר בא מהגמנסיה „תרבות“, מבתי-הספר „הרצליה“ ו„קלומל“, שזה לקן אופי עברי מובהק. והנה באוירה זאת חסו גם בני-נעורים עובדים ומבתי-ספר לא עבריים. התנועה השכילה בשנים אלו לקנות לה השפעה בבתי-הספר העבריים וסיעו לכך גם מורים, שהחלו מכירים בערכי התנועה ושקשרים אמיצים היו להם עם ארץ-ישראל העובדת. הנה סוף כל סוף באנו על שכרנו. — המורה העברי נוכח לדעת, כי קיים קשר-גומלין בינו לבין תנועת „השומר-הצעיר“, כאשר שותפים מלאים היינו לגבוש תדרך של חניכיהם לקראת העתיד בארץ.

רבו וגם התפתחו המפעלים השונים, אשר הקן הקיפם. — ראש וראשונה המושבות. — משבא חג הפסח, מיד התחיל ה„מאבק“ של הילדים בעד היציאה ל„חיק הטבע“. מה רחוקים היו ממגע ישיר עם שדה או יער! תנועתנו עשתה מאמצים, בכדי לקרבם לכל אלה ככל האפשר. שנה שנה היו יוצאים בעשרותיהם ואף במאותיהם מ„בני-המדבר“, מהכפירים, הצופים והבוגרים ליערות ולכפרים; מי למשחק ולרקודים ולטיולים ומי להשתלמות ולראשית המגע עם עבודה חקלאית. טופחה במושבות הללו גם אוירה ארצישראלית וקבוצית. הכפרים לובליניץ, הורודלץ ועוד הפכו בהמשך הזמן למשהו קרוב ללב, למעין גשר המוביל לקראת המשך. מושבות החורף אף הן פותחו ושכללו, כהמשך להתחלה הנאה בשנים עברו.

אחד משטחי הפעולה העיקריים היתה הפעולה התרבותית והקנית השפה העברית. עתוני הקיר של הקבוצות והגדודים הופיעו לעתים תכופות; ובמשך תקופה מסוימת הופיע בעתון המקומי „די קאולער שטימע“ דף בעברית ערוך ע"י חברי „השומר-הצעיר“. אורגנו חוגים לעברית. הוקמה „אוניברסיטה עממית“, שיצאו לה מוניטין. היא התבססה על הרצאות שבועיות על נושאים מדעיים שונים, הודות להצלחתנו לגייס למטרה זאת מטובי המורים שבעיר. נוסף לכך קוימו גם ערבי שירה בצבור ובמקהלה.

עלה גם בידי מנהלי הקן להניע מדי פעם צבור יהודי הטרוד כל

ימות השנה, כי יתפנה לרגע קט מדאגות פרנסה ויבוא לחוות וליהנות מהופעות הקן ברחובות העיר. הקן יצא מד' אמותיו והלך לרחוב היהודים להוסיף לו עדודים. היו המה ימות ה"ל'ג בעומר" המפורסמים, עת כל הרחובות היו נכבשים ע"י נוער עברי צוהל ושמח, הצועד בבטחה ובפיו רינה. ותאריך נוסף, אשר הסב למקצת של עליצות רוח, היה חג הפורים. ביום זה היה השומר-הצעיר מארגן קבוצות מתרימות לטובת ק. ק. ל., שהיו מחזרות על הבתים, קבוצות מתחפשים על נושא מעניני דיומא או מהעבר או על נושא ארצישראלי; בפיהם שירה ובידיהם הקופסה הכחולה. ובסיום ה"מפעל" היו מתכנסים בביתו של המורשה הישיש החביב מר פרוו'נסקי ורוקדים שם בהתלהבות אין קץ.

היו גם ערבים, מלאי חיות, לכשהיינו עורכים מסיבות עליה סודיות, של החזורים בסתר מההכשרה והיוצאים בדרך לא דרך ארצה בעליה ב'.

שנות 1936—1937 היו שנים של שפל. היתה הפסקה בעליה, מצב כלכלי קשה. המצב גרם להדלדלות השורות והתמעטות המנהלים. הקן הצטמצם, אבל היתה זאת תופעה כללית בהסתדרויות הנוער. ויש לציין, כי גם אז שמרנו על המקום בראש הן מבחינה מספרית והן מבחינת פעולתנו לטובת הק. ק. ל. כאמור, היה קשה מאד לפעול והגיע המצב לידי כך שרק מגביות מיוחדות בין ידידי התנועה אפשרו בעדנו לסלק את שכר הדירה ולהחזיק במועדון.

משהתעצמה ההעפלה, בשנות 39—1938, החלה תקופה חדשה בתולדות הקן — גדל מספר הנוער, שהחל מצטרף אלינו ובמיוחד מחוגי הנוער העובד, מבתי ספר ממשלתיים ובני האינטליגנציה העובדת. אף הם לבשו את החולצה האפורה של השומר הצעיר. הגורם לנהירה המוגברת הזאת לתנועה היה נעוץ במצב הפוליטי בפולין. — האוירה האנטישמית ללא נשוא לא השאירה עבור הנוער אלא מוצא אחד — העליה. ושוב כבכל שעת התעוררות, נכבשה מחדש הגמנסיה "תרבות" ע"י תנועתנו. בתקופה זאת הקמנו, יחד עם החלוץ הצעיר חוג לנוער לומד, בתוך כתלי הגמנסיה בעזרתו של יצחק צוקרמן, אחד ממפקדי גטו וורשה בעתיד, היה זה שתוף פעולה פורה, אשר הסב להצטרפותו של נוער נפלא לשורות תנועות הנוער שלנו.

ומהישגים חנוכיים להישגים חלוציים — ליציאה מוגברת להכשרה, לעליה, בימים אלה נוסד קבוץ "הכובש" בביאליסטוק, שהתעתדו להעלותו ארצה בקרוב. בהשומר הצעיר התחילו או ההכנות לקראת חגיגת יובל התנועה, אלא שכאן הגיעתנו הרעה — פרצה המלחמה. הבהלה היתה רבה. סכנת הכובש הנאצי היתה ממש על הסף. כל אחד הבין את משמעותו. אבל כאן נכנס הצבא האדום לעיר ושחרר את כלם מהסיוט. ברגשי הודיה והוקרה קבלו יהודי המקום את הצבא האדום. וראוי שיסופר על פעולתו של השומר הצעיר בימים אלה.

מקבוצת "החבורה הצעירה" בשנת תרס"ז

קובל, הצומת החשוב בין המזרח והמערב, הפכה מן הימים הראשונים לתחנת מעבר חשובה. מאות ואלפי פליטים, ברובם יהודים נהו מזרחה. נוצר כר נרחב לפעולה עבור תנועתנו. ואמנם ידעה התנועה לעמוד במשימה — השומרים נחלצו לעזרה. הבוגרים וחניכיהם יצאו לחוצות העיר בתלבשתם השומרית והשיטו עזרה לחלוצים ולשומרים ולכל יהודי רעב ויגע. המועדון היה למקום מקלט. אגב, שם התאכסנו ימים מספר ד"ר ארליך ואלתר, ממנהיגי ה"בונד", ומספרים כי במר לבם עליהם ובראותם קשוטי קיר על נושאים ארצי־ישראליים, שאלו שאלת כמיהה "הוי, ווי קומט מען אהין?" החברים ארגנו מטבחים. ויזכר היהודי הישיש, עטור הזקן, ר' נחמיה בר, אשר תמך בצעירים בעבודתם הסוציאלית הראשונה.

בימים האלה התרכזו בקובל חברי מרכז "החלוץ" והתנהגה הראשית של "השומר־הצעיר". באוירה של שתוף פעולה, יצאה הסיסמה להצמד לעם, להיות אתו בכל אשר יקרה ויחד עם זה לשמור מכל משמר על נאמנות לחזון העליה וההגשמה. וסמלי הוא, כי בידי הצעירים הללו נמסר לפקדון דגל התנועה העולמית של "השומר־הצעיר". שמואל ברסלר, אחד מראשי מרד גטו וורשה בעתיד, הביאו על גופו הפצוע אלינו ואנחנו קבלנוהו למשמרת במרתף חשוך. ונתנה אז השבועה ע"י החברים זה לזה — לשמור על הדגל ולהעלותו מן המחתרת ביום כי יבוא.

ואכן זכינו, כי יגיע הדגל ארצה דרך ווילנה ורוסיה, למען יתנוסס מחדש לעיני רבבות של נוער.

לא היה כמונו למצוקה. שהרי עם היותנו ממוקרי המשטר, לא השלמנו עם אבדן התקוה להגיע לארץ הנכספת. על כן היתה השמחה מהולה צער. אבל החלטתנו היתה באחת — לשמור בכל המסיבות אמונים לארץ, לשפה העברית. אפילו קריאתו הנרגשת של אלתר קציונה, ששהה אז בקובל, לנוער השומרי, כי נשכח ונשתלב, לא הועילו. דרוכים ונכונים היינו לקראת יום המחרת לו יחלנו כל הימים.

התארגנו בחוגים ללמוד השפה העברית, הסטוריה עברית, לשמיעת שדורים מהארץ. גם בבתי־הספר, גם שם שקדנו כי ישמר הצביון העברי. והנה, בהיותנו מתארגנים לקראת הבאות, הגיעה הידיעה, כי נפתח פתח־תקוה לעליה: בוילנה, שנמסרה אז לליטא, רוב בוגרי הקן שמו פניהם צפונה. בדרכים לא דרכים, בקור של 40 מעלות מתחת לאפס, בסכנת נפשות מתמדת ובחשש להאסר, שמו נפשם בכפם וחתרו לוויילנה ואף הגיעו שמה. כשכבשו הנאצים את קובל, נשארו שם הצופים. בידם נפקד עתיד הקן, לשמור על הגחלת השומרית בעירנו. במכתבים וגם באמצעות שליחים הגיעו

הדים על נאמנותם לדרך, נאמנות ללא מצרים. ימים מספר לפני עלייתנו קבלנו ידיעות על עמידתם של הרבה מהחברים ובמיוחד שושנה פרל, שנבאום ועוד. כן מוצאים אנו, שגם בקובל היה קיים חוג של החלוץ הלוחם, אליו השתיכו השומרים והחלוצים, שנמצאו באותה עת טרופה בקובל. קובל היתה תחנת מעבר חשובה לשליחים: — חנצ'ה, פרומקה, טוסייה ועוד, שיצאו מזרחה, ועדה לכך הכתובת שעל גבי קיר בית־הכנסת, בשם קבוצת חלוצים ההולכים למות. הם דרשו נקמה. חתומים שם: שינדל שורץ, לאה פיש ועוד.

לאחר המלחמה, כל מי שנצל, מי ברוסיה, מי ביערות, מי בוויילנה ומי בצבא האדום, שם את פעמיו ארצה. בדרכי העפלה הגיעו והשתלבו בחיי הישוב. ורבים מחניכי השומר הצעיר יוצאי קובל נמצאים כיום הזה במשמר העמק, בבית זרע, בשער הגולן, ברוחמה, בעמיר, במרחביה ועוד קבוצים וכלם נושאים אתם את זכר הימים ההם בקן השומר הצעיר בקובל ברחוב פבריצינה 5.

מרדכי מלמד

הרהורים על קן „השומר הצעיר“

לא היתה דרך אחרת לנוער — מלבד התנועה. אמנם, היה נוער שלא גרס את שאיפתנו וקראנו לו „נוער־הזהב“. היה זה נוער לא רציני, שלא התעניין בדברים העומדים ברומו של עולם והוא היה שטוף בבילויים. אולם רוב הנוער הרגיש בצורך החיוני להשתייך ל„תנועה“.

מי בעצם היה הנוער שבא ל„תנועה“? היה זה נוער מהשכבות העממיות שבילה את ימיו בבית־הכנסת, ולאחר שהזמנים השתנו וה„שטיבעל“ חדל להיות שובה לב — תקפהו שעמום. מלכתחילה באו אל ה„קלוב“ מתוך סקרנות ולשם בידור. אולם במשך הזמן הרצינו, התחילו להבין שהתנועה היא דרך־חיים, השקפת־עולם.

חומר כזה התחיל לבוא גם לתנועת „השומר־הצעיר“. התנועה קיבלה את הנערים בסבר פנים יפות. ידעה התנועה את תפקידה, מתוך היותה תנועה חינוכית — בטוחה היתה שהחומר ההיולי „יעובד“ והוא יהיה יהודי־אדם בן־זמננו לעם, למולדת ולוחם למען הצדק הסוציאלי.

טענו כלפי „השומר־הצעיר“ שזו תנועה מיוחסת של בנים טובים מבתי־משפחה; נוער לומד, אינטליגנטי, ושאין זו תנועה עממית, ואין בכוחה להבין את הנוער העובד. אמנם, רוב אנשי התנועה היו נוער לומד, אבל מקור מחצבתם הוא מאותם הבתים העממיים מהם באו ל„החלוץ־הצעיר“, שחשב את עצמו ליותר

פרולטרי. נכון, ש"השומר-הצעיר" לא זלזל באנשי-השכלה. הוא ידע את החיוב שבדבר, משום שהוא היה זקוק לכוח הזה למען חנך את החומר האנושי העממי שהתחיל לנוע ל"תנועה".

תנועת "השומר-הצעיר" מזגה בתוכה את הנוער המשכיל עם פשוטי-העם: הראשונים נתנו ברצון והאחרונים קבלו ברצון.

התנועה היתה עקבית ל"עשרת הדברות" שלה. ה"הגשמה", שנדרשה מחבריה היתה עדיפה על רצונו הפרטי של היחיד שרצה להמשיך בלימודיו. מי שלא הגשים, אלא ביקש להמשיך בהשתלמותו, היה אנוס לעזוב את "התנועה". המדובר הוא לגבי ה"קשישים", הללו חויבו להגשים, ולא — הקיאה אותם "התנועה".

גם על ה"קן" בקובל עבר תהליך זה: בראשית היה קומץ בחורים שהשתיכו ל"תנועת הצופים" ("סקאוטים") שנוסדה ע"י לוסיה חודורוב. אלה היו ברובם תלמידי בתי-ספר. אחרי-כך עזבו את "הצופים" ויסדו את ה"קן". הצופיות תפסה מקום נכבד בפעולתו. עודני זוכר יפה את "תרגיל הסדר" את תורת ה"קשרים", "אלפא-ביתא מורד" "מושבת-קיץ" וסתם טיולים ("הפלגות"). יחד עם זה התנהלו פעולה והסברה ציונית-סוציאליסטית. הפעולה ה"צופית" התנהלה ביחוד בשכבה הכי צעירה, בגדוד ה"כפירים". השכבה השניה — גדוד ה"צופים", חונכה לחלוציות ולציונות-סוציאליסטית. הסבירו לו את מהות הקבוצ, היה עליו להכיר את החיים החדשים בארץ-ישראל, לדעת את תולדות עם ישראל, אך יחד עם זה להכיר את חיי הגלות. ה"צופה" היה צריך להיות בקי בכל הדברים האלה. הוא רכש את כל הידיעות האלה ע"י קריאת ספרים, "שיחות" וב"פעולה" של הקבוצה. המכוון היה "ראש-הקבוצה", כש"הצופה" ידע יפה את כל החומר לפני שעלה לשכבת ה"קשישים" היה מקבל סמל "חוק-ואמץ", במלאות ל"צופה" שמונה-עשרה שנה היה עולה לשכבת ה"קשישים". היה עליו לצאת ל"הכשרה" ז. א. הוא מתחיל להגשים כל מה שלמד ולקראת מה שחונך כל השנים.

היה נטוש ויכוח בין התנועות הציוניות לבין הבלתי-ציוניות. האחרונות הביטו עלינו כעל נוער משתעשע, נוער מנותק מהחיים האפורים. זכורני ערב אחד בו הופעתי בתור שליח ה"קן" לברך אגודה-מקצועית חדשה שנתארגנה בעיר. כשירדתי מהבמה עם סיום דברי, ניגש אלי בלש המשטרה הפולנית ורשם את שמי ואת כתובתי. אז נגשו אלי כמה חברים, ממתנגדי הציונות, לחצו את ידי ואמרו: "לא ידענו שאתם יודעים מה שצריך לדעת. מעתה נשנה את דעתנו על התנועתכם".

נכון שהיינו נוער משתעשע, זה טבעי מאוד לנוער בגיל הרך, אולם, אלה לא היו שעשועים לשם שעשועים, צחוק לשם צחוק ובידור לשם בידור.

קן "השומר הצעיר" בשנות 1932-33

היה זה הכוח המושך את הנוער לשורות ה"קן". מתוך עליצות והשתובבות ידע ראש־הקבוצה להעביר פעולות תרבותיות ואידיאולוגיות ולהקנות בסופו של דבר לנוער את הרצינות של תנועה רבת־תוכן ומעש. למטרה זו היתה ב"קן" ספריה, שהכילה חומר שהכניס את הנוער בעבין של הבעיות שהעסיקו בזמנה את התנועה. נוסף על החומר הספרותי וההיסטורי־לאומי והכללי. ב"קן" הופיע גם עתון־קיר בו יכול היה כל אחד להביע את דעתו בענינים שהעסיקו אותו.

ה"משפטי־הספרותי" שהיו מקיימים, גם הוא קדם את מחשבת הנוער. מיותר להזכיר את השיחות ב"קבוצה" שהיו את הגורם העיקרי להקניית המשנה השומרית. זכורני כיצד היו יושבים בשיחה ב"קבוצה". כל אחד השתתף בהבעת דעה. רציניים ומתעמקים ישובו שעה ארוכה. בתום השיחה היו קמים ורוקדים "הורה", וסתם משתוללים. בסוף שרו את ההמנון של ה"קן": "אנו עולים ושרים".

נזכר אני בטיולים היפים. זוכר אני טיול אחד שנחרת בזכרוני כי היה בו משהו מ"תחית־המתים". היה יום קיץ יפה. יום ששי אחר הצהריים. יצאנו מקובל למאציב. באנו לשם ל"קן" לפנות ערב. פגשנו את ה"חברה" רוקדים ומשתגעים. הצטרפנו אליהם. פתאם באה רוח. השמים התקשרו בעננים שחורים וגשם שוטף נתך ארצה. כשפסק הגשם התחילו להתפורר כל אחד לביתו. אנחנו הלכנו עם בן מאציב ללון באורוה שע"י ביתו. בדי עמל רב הגענו עד לאורוה אחת לא רחוק מזו שנבחרה מלכתחילה ללינת־לילה. הגשם ירד ללא־סוף. נכנסנו והשתטחנו על התבן. פתאם שמענו דפיקות בדלת מלוות צעקות נוראות: שריפה! שריפה! בוער! קמנו מבוהלים על רגלינו. באורוה חושך מצריים. עד שהגענו לדלת והנה לא רחוק מאתנו בוערת האורוה שלא יכולנו להגיע אליה מחמת הגשם השוטף. ברק פגע בה והאש אחזה בה. רצנו לשם באופן אינסטינקטיבי הסתכלנו בלהבות וצמרמורת אחזתנו. למחרת קמנו מאוחר. ערכנו סעודה חגיגית. מובן, שגם התלוצצנו וצחקנו. אבל כל אחד הרגיש את הנס הגדול.

ביום הראשון בבוקר הקדמנו לצאת ממאציב, הולכים ומשתוללים. פתאם והנה "חברה" מקובל. כמעט והתעלפו למראה עיניהם. באו ללויה שלנו. כי שמעו מפי שליח ממאציב שבחורים מ"השומר־הצעיר" נשרפו באורוה. מובן, שכל ההספדים ירדו לטמיון.

תקופה יפה ופוריה היתה כשהתחילו תלמידי הגמנסיה "תרבות" לזרום בהמוניהם ל"קן". היתה זו תקופת "בן־שם". היה זה מורה חדש שהופיע בקובל והפנט את הנוער. בהשפעתו צורפו רבים מהתלמידים ל"קן" וגם המורים

התחילו להתעניין בו. הפעולה שגשגה עם זרימת הכוחות החדשים, כי הכוחות הישנים נחלשו. ה"קשישים" שנאה דרשו אבל לא הגשימו. הרגישו את עצמם שלא בנוח. והתחילו להתרחק מה"קן". חלק מה"קשישים" פזל ל"פועלי-ציון" שמאל או לקומוניסטים. אולם במקומם הגיעו כוחות חדשים והזרימו זרם דם חדש ל"קן".

הזרם החדש של הנוער הלומד והנלהב הציל את המצב. יש לדעת שבתקופה ההיא התחילו לבוא ל"קן" נערים שלא למדו בבתי-ספר בכלל. אלא גמרו את ה"חדר" בלבד או נוער שלמד ב"פובשכנה". אולם הנוער הזה בא לשדה חרוש, וכאן מצא הוא את הדרך לחיים. כאן חושל הדור החדש. קם נוער מחושל לתפקידי העם והמולדת. נוער הצועד בבטחון לקראת המחר, בו תורת השמש במולדתו. נוער בלי פחד בעל גאווה לאומית היודע להלחם את מלחמת העם והמולדת.

דוד פרלמוטר

מהוג "הקשישים" לקן "השומר הצעיר"

עם גמר מלחמת העולם הראשונה ושובם של הפליטים ממרחקים הביאו אחדים מהנוער את רעיון הצופיות לרחוב היהודי בקובל.

גאות הצופיות נמשכה מספר שנים עד ראשית שנות השלושים. שאו בהעדר בסיס חלוצי, התנונה תוך מריבות אישיות.

בשנות השפל של 1923—1924 לא היתה קימת למעשה תנועת נוער ראויה לשמה. המפלגות הציוניות לגווניהן פעלו רק בעת בחירות או בתקופות של עליה ארצה. היו תמיד מספר משוגעים לדבר ששמרו על רציפות העבודה המעשית למען בנין הארץ.

הנוער היהודי רקד. צרכי עמך, כידוע, מרובים. מוסדות חסד והצדקה נצלו את שגעון הרקוד והרבו בנשפים עם רקודים עד אור הבוקר.

הנוער טרוד היה בפרשת "שימי" ו"טנגו". החליפה המהודרת, העניבה המתאימה, הנעליים המבריקות, מספר זהובים בכיס ומובטח לך ליל שעשועים עד אור הבוקר.

ה"קשישים" לא הסכימו לכך.

אחד אחד התלקטו ממוצא סוציאלי שונה, מסיביה חרבותית מגוונת התלקטו ובאו.

שמעו וכוח על ספור של פרץ, שפטו את רסקולניקוב של דוסטויבסקי, למדו „פלשתינו-גרפיה“, מגששים למצוא מטרה חיובית משותפת. כי הביאה אותם לכך השנאה לקטנות של חיי יום-יום, להוי המנוון הזעיר-בורגני ששלט בעיר.

כזה היה חוג הקשישים. מנין בחורים ובנות שתיים. אהבו את השיחה, אהבו את הטיוול, אהבו את הצוותא וקשישים כלל לא היו...

מעטים היינו והפעולות ארעיות. נרתמים תמיד לכל פעולה ציונית ולכל פעולה צבורית בעלת-אופי מתקדם. חובקי עולם היינו ודבר המהפכה העולמית קרוב מאוד ללבנו. התבשמנו מספרותה של רוסיה שהתחילה להגיע אלינו, מקסם בנינה, אבל עינינו ולבנו לירדן ולעמק, לארץ-ישראל. כי כך תפסנו את העולם, את הארץ ואת הקומונה.

תוך פעולות ארעיות, כגון: נשפי שאלות („קעסטל-איוענטען“) או משפטים ספרותיים, הצלחנו לרכו סביבנו קהל אוהד אשר היה נענה לכל פנייה שלנו. הרבינו בפעולות לטובת קק"ל ומטרות דומות. באחד הימים נודע לנו כי הציונים הכלליים עומדים לפתוח מועדון ופתחנו במר"מ בדבר שתופנו בו.

לאחר שנשבענו שנהיה ילדים טובים מסרו לנו חדר קטנטן שמיועד היה להיות במה לאולם סמוך. על הבמה הזאת, מאחורי מסך ירוק עשינו את עבודתנו עד שכבשנו את הבית, את החצר ואת הרחוב.

פבריצנה 5

ברשות המועדון היו שני חדרים אשר בחוץ פאר אותם שלט המודיע כי כאן שוכן כבוד אולם הציונים בעיר. בפנים היו ערוכים עתונים על שלחנות, כלי משחק שונים ובפנים מונון לרשות הבאים. בראשית היו מספר ציונים סרים מדי ערב, מבליים שעות מספר בקריאה, משחק ושתיית תה. באותם הערבים היינו חומקים אחד אחד מאחורי המסך ושם דחוקים וצפופים משוחחים, מתוכחים או שומעים הרצאה.

כנושאים שמשו בערבוביה: ספרות יפה, סוציולוגיה, שאלות יום-יום. והוכחים בחום ובתום נעורים המכונים משום מה „קשישים“. לא ארכו הימים ופתחו הבאים למועדון הציונים ורבו הבאים אלינו. הנשפיות שערכנו רכזו מסביבן נוער וגם ילדים באו וקמה התנועה החנוכית. באותם הימים התגבשה גם התנועה הארצית של „השומר-הצעיר“. חוקם

קן "השומר הצעיר" עם המשורר שאול טשרניחובסקי. ז"ל בעת בקורו בקובל

הקשר עם הארץ ושליחים הגיעו. היסוד החלוצי הפך להיות אבן פנה בהשקפת עולמנו. בחוג התגבש גרעין תנועת־חלוצי מוצק אשר ראה ברורות את תפקידו בהגשמת עצמית ופעולה חנוכית.

האחרים פרשו.

פבריצנה 5 הפך לאולם השומר־הצעיר. הפך להיות מושג בחיי הנוער ובעיר.

הגענו לילדי בתי ספר העממיים והרכבנו את הקבוצות החנוכיות הראשונות ושיא הצלחתנו היה בואם של תלמידי הגמנסיה העברית.

התגבשה שכבת מדריכים, הורחב הקן והפך להיות גורם רציני בחיי הנוער ובצבוריות היהודית בקובל.

רבים הם בארץ בני עירנו אשר תמיד זוכרים את חסד פבריצנה 5 וזוכרים בתודה את היום בו שרכו את רגליהם לבית זה.

אריה רבינר

ה ח ל ו ץ - ה צ ע י ר

הייתי אז תלמיד הכתה השלישית או הרביעית של ביה"ס "תרבות", והנה, כמו לפתע, עבר כעין זרם חשמל, זרם מרתק, מותח ומושך, מושך ומחזיק כבעבותות, והזרם נקרא חלוצים. למעשה לא ידענו מה זה, רק מפי השמועה ידענו על חלוצים בא"י — אך רותקנו, נכבשנו ונדבקנו. כעין דבוק חדר לתוכנו ואז הכרזנו על עצמנו (ויתכן שגם בעזרת והכוונת אחרים — לא אוכזרה בדיוק) כחלוצים קטנים — הוה אומר, אם יש חלוצים גדולים, למה שלא יהיו חלוצים קטנים?...

והתארגנו — וכמובן שהיה זה בסודי סודות, במחתרת ובמחתרת משולשת: מחתרת ראשונה, מפחד ההורים, מחתרת שניה, ממורא העונשים של מורינו ומחתרת שלישית (הכי קונספירטיבית) מפני הילדים פן יבואו בסוד דברנו ועלולים היו לחרוץ לשון — ואזי אויה לנו!

אמנם סניף השוה"צ קדם לנו, והיו כבר אי אלו ילדים שענדו בסתר את סמלה של תנועה זאת, אך בבית ספרנו היו המה מעטים מאוד, נער יספרם. התחלנו להתאסף בסודי סודות, בחדרי חדרים. פה על ידי טיול כביכול, שם, ע"י מסבת בר־מצוה כאילו, עד שבא מישוהו (דומני שהיתה זאת חומה חיות, או חברת "דרור" וכעת חברת יגור) מהעיר הגדולה וארגן איתנו ממש כתברים בתנועת "החלוץ הצעיר".

דינה זק ז"ל בחברת חניכותיה

אטו מילתא זוטרתא! חלוצים צעירים עם סמל משלהם! פטיש, סדן וכוכבים
שבעה, סמל שובה לב ומושך העין.

אך כאן התחילה רק הפרשה — מחתרתנו לא החזיקה מעמד הרבה זמן.
סו"ס לא יכולנו להחזיק עצמנו במחתרת. היינו מוכרחים להראות עצמנו בקלוב,
בספרית הסניף, בדרך אל הסניף, בוכוח עם יריבים כביכול.

אך, כנראה, שהד התקופה, הארץ והדוגמא החיה של חלוצים — שליחים
שהיו מגיעים לקובל — היו כה חזקים ומושכים שנאחזנו בהם אחוז ודבוק.
נתנו את לבנו, זמננו וכל אשר לנו למפעל תקומת העם בארצו — למפעל בנית
הארץ ע"י חלוציה-מישביה, ע"י העלותנו על גס את חיי הקבוץ, הקבוץ, הקומונה
העברית בארץ, הפך להיות לנו לסמל, לדוגמא, לשאיפה יום-יומית לזכות כבר
להיות בארץ, בקבוץ עם החלוצים המגשימים יום-יום שעה-שעה, מי לא יזכור
את התהלוכה הראשונה של ליג בעומר, עת יצאנו בפעם הראשונה בגלוי על
דגלנו הירוק (אז, סמל הנעורים), כיצד צעדנו בצעדי און, זקופים, שמחים וגאים
על הסמל הנשא על דש כל אחד ואחד, וכשכולנו חובשים כובעים ופס ירוק
ענוד עליהם.

היתה זו הפגנה של נוער מתעורר, תוסס ומוכן למסור את כלו, למען עתיד יותר טוב לעמו המפוזר בכל הגלויות.

איך פעמו לבותינו הצעירים עת הובא שיר חדש ששרים אותו החלוצים בארץ! באיזה רטט הקשבנו לשיר ששרים אותו מיבשי הבצות בעמק יזרעאל וסוללי הכבישים בצפונה של הארץ! כל מלה שוננה שנגן היטב, אפשר להגיד שכל מלה חובקה ואומצה אל לבותינו הצעירים, היינו מאושרים לדעת עוד שיר, עוד חרות, עוד מלה, שחלוצי עין-חרוד שרים אותם.

וכשבא שליח, איך בלענו דבריו, שתינו ממש כל מלה שיצאה מפיו, כל ניב שיצא מבין שפתותיו נשקנוהו ממש, כל שליח, ויהא הוא המכוער ביותר במראהו החיצוני, נראה לנו כיפה עינים, מלבב ורומנטי כ"לילות כנען" ששרנו אז. הם היו לנו לדוגמא אישית, לסמל של החיים הנעלים, ההולכים ונרקמים בארצנו — אז רק ארץ מאויינת.

זוכרני מעשה זה: שליח מהארץ הרצה בפני קהל לא קטן, כשהחם לו, פשט את מעילו הקצר והנה נתגלו כמה קרעים בחולצתו, אנו החלוצים הצעירים ראינו בכך את הפשטות, אך אחד מן הקהל (כנראה מיריבי החלוצים) קרא בקול "החלף קודם את החולצה המטולאת והקרועה". אנו הצעירים ראינו בזה חלול הקודש ונדחפנו אל ההוא, הצועק, וממש לטרפו חשבנו, לא נתקררה דעתנו, עד שיצאנו החוצה, ארבנו לצועק, ודומני שספג מאתנו כמה סטירות... הבאתי ספור מעשה זה להוכיח ולהזכיר כמה היינו מוקסמים, כמה יקר היה לנו כל דבר הבא מהתם — מהארץ, מארצנו.

ותקופת הנעורים הזאת לא עמדה במקום, היא חלפה נגוזה חיש מהר, רובינו יצאנו להכשרה, מי שהצליח להערים על המרכז ולהוסיף על גילו שנה שנתיים הצליח לצאת להכשרה יותר צעיר ומי שלא הצליח וחכה לגיל המתאים, לשם יציאה להכשרה.

ובעיר, בעירנו קובל, שקקו חיי תנועה תוססים.

סניף "החלוץ הצעיר" קלט רבים־רבים, באו, למדו, רקדו, שרו, נסעו למחנות קיץ, למחנות מנהלים, לכנוסים, לוועידות ואחר כך להכשרה — ומההכשרה לעליה, מלת קסם זו לכדה את כולנו, מי אמן ויוכל לתאר עלית חלוצים מקובל העיר?

כל "איוושצ'יק", כל "פוליצנט", כל "קולעיאוו" בקובל — דומני שחגג יחד אתנו את ערב עלית החלוצים, אם מתוך שמחה שנפטרו מעוד כמה "ז'ידיס" או מתוך הדבקות בהתלהבות שבנו — היו מלווים החלוצים לרכבת בשיירה גדולה מאוד, מי לא לווה את החלוצים לרכבת? טף, זקן ונער (אעפ"י שהיה

FOT. K. J. BURAK
KOWEL.

החבורה החדשה
הפולק סנטה בניה
1934

זה תמיד בשעת חצות) לזוהי משתלטים על כל המבואות של התחנה. ומי שלם דמי כרטיס-ציאה אל הרציף?

חוכרני איך משכו פעם את הכרטיסן לתוך מעגל ההורה והוא רקד בדבקות יחד עם החלוצים וההורים החסידים, שבאו ללוות את בניהם העולים ארצה, למרות רצונם.

ואיפה נשמעה השירה העברית וההמנונים „תחזקנה“, „התקוה“ ו„עלה חלוץ“ אם לא בתחנת הרכבת שבעירנו קובל, קובל, רובה היתה ישנה אז ואילו חלוציה העולים היו קוראים „שלום, שלום“ והיו החדים של ה„שלום“ הזה מבשרים תקופה חדשה לעמנו ומשאירים ערגון בלבות החלוצים הצעירים, המלווים את אחיהם המבוגרים.

הגויים המעטים שהיו אותה שעה בתחנה היו תוהים ומשתוממים מבלבלים ואף מופחדים במקצת מרוב ההמולה שנוצרה סביבם. ויש שאמרו: „ודאי איזה רבין נוסע או הגיע אל היהודים“.

מי ישכת את ה„קססטל אָוענט“ בסניף — ומי ישכת את השאלות והתשובות שנשאלו ונענו באותם הערבים הארוכים של חרפי קובל? ומי ישכת את הקור הגדול ששרר באולם „החלוץ“ בלוצקא 55 — ולמרות הקור שקק האולם חיים, למדו, שרו ורקדו.

ומי זה לא יזכור את החדר הקטן שע"י הבמה, זה החדר של המזכירות שתמיד צבאו עליו עשרות חברים צעירים, שבקשו, התחננו ובכו, כי רצו להקדים לצאת להכשרה. עם הצעירים צבאו עשרות חברות מבוגרות (מעל לגיל 20) שרצו דוקא להתקבל ל„החלוץ-הצעיר“, שהיה מקבל לתוך שורותיו רק עד גיל 17.

ומי לא יהמה לבו לערבי האזכרה לבורוכוב, גורדון, ברנר, טרומפלדור, שנערכו ברוב עם, תוך חרדת קודש?

ומי לא ישא באהבה את זכר הספריה הזעירה, ששרתה באמונה עשרות ומאות חלוצים וחלוצות? ומי לא נושא בלבו זכר אחד הערבים הנעימים של מסבת-תה עם לביבות, כשנשארנו עד מאוחר בנשף וכל אחד פתח את סגור לבו, ואז שמע אחד את השני ואחת את השני, תוך רטט של קדושה נשזרו חוטים טמירים בין חברים ונוצרה אחוות רעים הנמשכת, דומני, עד היום.

מסורה קדושה היו מסבות אלו — מסבות רעים — אחים למחשבה ולמאויים. והערבים האלו, עת ישבנו בחוץ על המדרגות וקנאנו בחברי השוה"צ, לנו לא היו דמי שכירות וגורשנו ע"י בעל הקלוב. עמדנו בחוץ ולא זזנו מהמקום, הבטנו בחורים השחורים של חלונות הקלוב שלנו ולבנו בכה בקרבנו על אולת ידנו, על הקופה הריקה, שאינה יכולה לסלק שכר-דירה...

מושבית "החלוץ-הצעיר" בז'וליני בשנת 1930

והיה קם ידיד ורע, מהמבוגרים כמובן, ומשלם חלק מהחוב ושוב לבש הקלוב אורה ושמחה, שוב תססו חיי נעורים משתוקקים אלי עתיד יותר טוב, יותר יפה...

וכשמדברים על ה"חלוץ-הצעיר" עולה מאליה דמותה המופלאה והיקרה של ה"אמא" — דינה זק ז"ל.

היא היתה תופעה נדירה במינה על רקע הנוף החלוצי העברי בקובל בראשית צמיחתו. דינה העדינה והענוגה, שטופת אור וחום שמש הילדות, הצטיינה מכל בנות-גילה, חבריה וחברותיה החלוציים בזה, שמעיין הילדות הנובע לא פג מלבה לעולם, ולא רק זה בלבד. במעיינה השופע והמפכה ידעה להשפיע תם ילדותה גם על סביבתה כעל קטנים כעל גדולים.

כאלו התכחשה למושג "מבוגר", שהיה בשבילה שם מופשט בלבד, את כולם קראה בשם "ילדים", והילדים — "ילדיה"... כולה תנועה וכולה אש-חיים לווהטת, בלתי מאוכלת, בוערת, מעוררת ומחממת. נפשה הדינמית, שכולה "כספית", לא ידעה מנוחה מהי, ובכל ישותה ומהותה הנלבבת התמכרה לתנועה החלוצית הצעירה ונהייתה לאם-החלוצים הנאמנה וקודם כל ובראש וראשונה לאם רחימאה לילדיה-חניכיה.

לא תתואר קובל החלוצית בלי דינה ולא תתאר דינה בלי קובל החלוצית על מפעליה, מועדוניה, נשפיה ומסיבותיה, כנוסיה וועדותיה על מושבות-הקיץ שלה ועל קיבוצי-ההכשרה, ולא יתארו אלה ואלה בלי ילדיה.

זכורני את הבית-הצריף, העומד בפינת קצהו של הרחוב הצדדי הרחב והבודד והריק כמעט מבתים, פה בצריף, למדה את הילדים שירי-החלוץ הראשונים ונסכה בלבותם את לוהט-האהבה ליצירה החדשה של ארץ-ישראל העובדת, מכאן התפוצצו והמו שירי-העז של העוללים והיונקים שייסדה לה דינה, ודומה היה שמקולותיהם המתרוננים המלהיבים וממנעים-שירתם התפרקו הרחובות הצדדיים משעמומם, וכפור-שממנם הפשיר לשלוליות-שלגים...

טוב היה לילדים ולילדות אצל דינה הפשוטה-העממית, התרפקו עליה בכל תום אמונם הצרוף, והיא העתירה להם רך אהבתה וחבתה האמהית הלבבית והעניקה מלטיפותיה החמות לילדיה, שרבים מהם לא טעמו טעם לטיפה בבית.

בסניף "החלוץ-הצעיר" — דינה, — שיצאה משדרות-העם העממיות, — היתה בא-כוחם של הבחור והבחורה הפשוטים, שנמשכו ובאו אל התנועה מרחוק, ועמדה על משמר כבודו ועניינו של החלוץ ההמוני-העממי מקרוב. מורה לעברית, מרצה, מדריכה ומסבירה, זמרת, מכוננת-מתכננת ומבצעת —

היתה דינה לצפור־הנפש ולרוח החיה והמחייה, המדרבנת והמעודדת של תנועת "החלוצים־הצעירים" ילד־טיפוחו של החלוץ המבוגר.

בארץ בנתה סוף־סוף קנה. נשאה לאיש ונשאה לפסגת האושר שעה שהתכווננה לאמהות — אליה נכספה כל ימי חלדה. בא אשרה הגדול. היא ילדה בת. משלה... מי היה יכול לדמות ולשוות לה או? אך הנה בא פתאום האסון. דינה כרעה ונפלה למשכב. ממנו לא יספה עוד קום — להיניק, לחבק ולאמץ אל לבה את ילדתה, ושבקה חיים לכל חי.

ודינה, שכולה, כל חייה, אמרה אמהות, וזכתה על סף שנות העמידה להיות לאם אמתית, הלכה לעולמה מבלי טעום אושר משפחתי אמתי חרף האושר האמתי הרב שהשפיעה על אחרים בעולמה בחייה. עם הולדה של פעוטתה נלקחה מן החיים בעוד בלבה צפונים מכמני־מרץ, אהבה ורצון לפעולה לטובת הוולת. הגורל האכזרי גזל אותה ממנו. והיא הלכה עם ההולכים שאינם שבים עוד בדמי חייה. בתה נשארה יתומה. ולא זכתה דינה לשמוע מפי בתה את הצליל "אמא", מה שהיא היתה בעובדה כל ימי חייה לכל "הילדים" כקטנים כגדולים. יהי זכרה ברוך ונצור בלבנו!